

УДК 378+159.9:316

О. А. ІГНАТЮК, Ю. Є. ДЕМІДОВА

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИК ФОРМУВАННЯ ЗНАТЬ ЩОДО ПСИХОЛОГІЇ БЕЗПЕКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ, ПСИХОЛОГІВ ТА ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті обґрунтовано важливість формування знань з психології безпеки професійної діяльності у фаховій підготовці студентів інженерного та психолого-педагогічного профілю. Запропоновано практичні кроки з удосконалення методик формування відповідних знань безпеки діяльності, розвитку стійких навичок безпечних прийомів праці, формування загальної культури безпеки на всіх рівнях виробничого алгоритму.

Ключові слова: безпека професійної діяльності, фахова підготовка, формування знань, культура безпеки, майбутні фахівці.

Проблема підвищення якості професійної підготовки сучасних фахівців висуває особливі вимоги до змісту та організації їх пізнавальної діяльності. Для успішного формування професійних знань будь-якого напрямку, умінь і навичок необхідно спиратися на наявні знання студентів, активізуючи їх пізнавальну діяльність. Виконання цієї умови набуває значення при формуванні знань у професійній підготовці майбутніх інженерів, психологів, викладачів вищої школи, питома вага яких на ринку праці є великою. Для професійного виконання функцій у сфері безпеки професійної діяльності необхідно, щоб знання фахівців були систематизованими, мали практичну спрямованість, а отже, забезпечували особисту безпеку фахівцеві в професійній діяльності.

Актуальність питання безпеки діяльності зумовлена необхідністю створення складної системи в контексті навчання культурі промислової безпеки та психології професійної діяльності, щоб засвоєні знання студент міг не тільки відтворити, але й застосувати в майбутній професійній діяльності.

Питання формування безпеки діяльності майбутніх фахівців інженерного, психолого-педагогічного профілю відображено в наукових працях В. С. Джигиря, Ж. Д. Жидецького, Л. П. Кербя, М. А. Котика, Т. С. Павленко та ін. Аналіз літературних джерел свідчить про неповне використання зв'язків між курсами та різними дисциплінами в системі знань безпеки професійної діяльності майбутніх фахівців. Усе це негативно позначається на формуванні знань, умінь, навичок з безпеки професійної діяльності майбутніх фахівців.

Мета статті – обґрунтувати важливість для суб'єктів освітнього процесу знань з психології безпеки професійної діяльності й практичні кроки для вдосконалення методик формування відповідних компетенцій щодо безпеки діяльності, розвитку стійких навичок безпечних прийомів праці, формування загальної культури безпеки на всіх рівнях виробничого алгоритму.

Зміст освіти у вищому навчальному закладі є категорією, яка зумовлена потребами суспільства, виробництва й відображається у вимогах суспільства до системи знань, умінь і навичок, світоглядних позицій і професійно значущих особистісних якостей фахівців [1].

Якщо класичне розуміння змісту діяльності майбутнього фахівця передбачає наявність у її структурі переважно функцій з винахідництва, організації виробництва технічних систем, а також різноманітних досліджень, то в сучасних умовах важливою її складовою є виконання організаційно-управлінських функцій. Останнім часом у професійній підготовці особливого значення набуває соціально-технічний чинник, увагу приділяють не тільки технічним компонентам системи, а й змісту та характеру діяльності людини, її ціннісним, соціальним і психологічним аспектам.

Сьогодні важливим є не тільки формування в майбутніх фахівців розуміння головних аспектів безпеки діяльності, а й прищеплення стійких навичок безпечних прийомів праці, формування культури безпеки на всіх рівнях виробничого алгоритму. Важливо при цьому показати зв'язок цього напрямку із загальним напрямом розв'язання виробничих завдань: технічних, соціальних та економічних. У структурі професійної діяльності система безпеки праці посідає вагомe місце. Вона обов'язково має бути в будь-якій складовій її компонентів: соціальній, психологічній, технічній, організаційній, науковій. Отже, необхідно формувати в майбутніх фахівців розуміння особистості людини, її життя та здоров'я як найвищої цінності. Таке завдання стає комплексним і має бути реалізованим під час вивчення соціально-гуманітарних та психолого-педагогічних дисциплін, професійної підготовки, опанування вивченні фахових дисциплін [3].

Необхідність удосконалення методик навчання з безпеки професійної діяльності майбутніх фахівців зумовлена тим, що протягом останніх років відбулося помітне розширення функцій професійної діяльності в системі "людина – людина", "людина – техніка", а також зниження припустимого рівня небезпек і шкідливих навантажень у різних промислових галузях України, тобто спостерігається переорієнтація в цінностях і оцінках сучасного суспільства, насамперед, щодо людського чинника.

Формування знань безпеки діяльності майбутніх фахівців повинно базуватися на таких положеннях: *по-перше*, тісний зв'язок загальнопрофільних і спеціальних дисциплін з елементами дисциплін з безпеки діяльності; *по-друге*, викладання спеціальних курсів з безпеки діяльності.

Досягненням питомих результатів формування знань є розробка та впровадження в процес підготовки майбутніх фахівців навчальних курсів, які забезпечать високу компетентність спеціалістів у питаннях безпеки діяльності. Формування таким чином системи знань забезпечить системність методів створення та підтримання безпеки праці, дасть змогу відокремити сутність напрямку безпеки діяльності від змісту інших дисциплін і визначити зв'язки між окремими дисциплінами [2].

Кваліфіковані знання безпеки діяльності можливі тільки за умови, якщо фахівці знають нормативно-правові документи з безпеки праці, а також вільно володіють термінологією з питань безпеки діяльності та усвідомлюють сучасний стан проблем і головних завдань профілактики небезпечних ситуацій.

Організація вивчення основ безпеки діяльності виходить із соціальної необхідності створення безпечних умов життя та діяльності людини. Отримані знання з безпеки праці повинні мати чітку практичну спрямованість, сприяти вмінню швидко приймати правильне рішення відповідно до ситуації та найбільш доцільно реагувати на виникнення стандартних і особливо нестандартних виробничих ситуацій. Ці сучасні вимоги висувають низку цілей і завдань з формування навичок безпеки діяльності під час підготовки фахівців: 1) формування в студентів усвідомлення значення дисциплін з безпеки діяльності; 2) забезпечення ґрунтовних знань нормативно-правових основ безпеки діяльності, які включають організацію й управління безпекою праці на всіх рівнях і стадіях виробничого процесу; 3) формування знань про принципи, методи та засоби забезпечення безпеки праці й умінь знаходити оптимальні рішення організаційного, управлінського та технічного характеру для кожного конкретного випадку, розуміючи сутність запропонованих рішень та їх можливих наслідків; 4) формування знань і умінь прогнозувати та оцінювати можливі економічні, соціальні й екологічні наслідки прийнятих рішень, віддаючи при цьому перевагу морально-етичним вимогам [3].

Професійна підготовка з питань безпеки діяльності в умовах підприємства, створення та підтримання безпечних умов праці можливо, якщо всі працівники, інженерно-технічні фахівці мають достатній рівень знань, умінь, навичок з питань безпеки праці. Підготовку фахівців з питань безпеки діяльності можна подати у вигляді схеми (див. рис.).

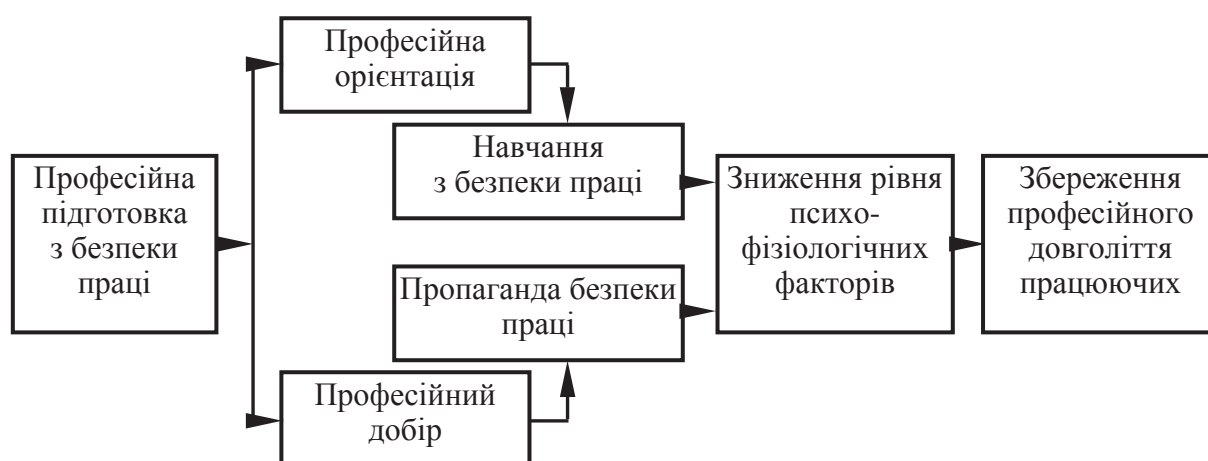

Рис. Схема складових професійної підготовки з питань безпеки діяльності

Наявність кваліфікованих фахівців – основна вимога нормативно-технічних документів з безпеки діяльності. Рівень впливу психофізіологіч-

них факторів на стан травматизму, професійних захворювань сьогодні суттєво зріс. Про це свідчить статистика, яка констатує значну частину небезпечних виробничих ситуацій, причиною реалізації яких є дії працівників, що не відповідають вимогам безпеки діяльності. Тому загострюється проблема ефективної підготовки людини до професійної діяльності, з'ясування її придатності до виконання конкретних функціональних обов'язків. Професійна підготовка працівника з питань безпеки діяльності складається з професійної орієнтації, професійного добору, навчання безпечним прийомам праці (змістовний модуль дисципліни “Фізична культура та психофізіологічний тренінг” для студентів спеціальності “Педагогіка вищої школи”; “Психологія управління” для студентів спеціальності “Психологія” та майбутніх інженерів, ергономічні дисципліни “Охорона праці”, “Безпека життєдіяльності” для студентів університету всіх спеціальностей). Професійна орієнтація являє собою систему форм, методів, заходів впливу на осіб, які навчаються, працевлаштування осіб, які свідомо обрали вид трудової діяльності. Суттєвою складовою професійної орієнтації є раціональне розташування, ефективне використання кадрів з урахуванням здібностей, схильностей кожного працівника. Професійний добір – складова професійної орієнтації, що призначена виявляти професійні здатності, а саме відповідність психофізіологічним особливостям організму людини до виконання функціональних обов'язків обраного фаху. Метою пропаганди безпеки діяльності є переконання працівників у необхідності виконання вимог безпеки праці, як державного, так і галузевого призначення, виховання свідомого ставлення до заходів з поліпшення умов праці, популяризації досягнень науки та передового досвіду.

З'ясуємо доцільність проведення професійного добору масових спеціальностей машинобудівної галузі. Професійний добір повинні проходити люди, які будуть керувати складними, потенційно небезпечними технологічними процесами або обладнанням. Допущені ними помилки під час виконання функціональних трудових операцій, слугуватимуть реалізації небезпечних виробничих ситуацій, що супроводжуються значними негативними соціально-економічними наслідками. Завдання професійного добору полягає не тільки в оцінюванні здатності людини до виконання трудових операцій, а й у наданні допомоги у правильному виборі діяльності, адаптації до умов праці [2].

Навчання з безпеки діяльності персоналу підприємства здійснюється на виробничо-кваліфікаційних курсах цільового призначення стовно галузі, де вивчають сучасні прийоми, методи та засоби безпеки праці. Інженерно-технічний персонал підприємства підвищує рівень знань з питань безпеки діяльності на спеціальних курсах у галузевих навчальних центрах. Загальне управління навчання з безпеки діяльності покладається на роботодавця. Організацію навчання в підрозділах здійснюють їх керівники. Контроль за своєчасністю, якістю навчання виконує відділ безпеки діяльності або уповноважена особа.

Пропаганда безпеки діяльності являє собою важливу складову професійної підготовки. Як засоби пропаганди використовують лекції, бесіди, плакати, журнали, конференції. Обладнують інформаційні стенди з безпеки діяльності, випускають експрес-інформацію з нещасних випадків, професійних захворювань, аварій. Видають бюлетені з матеріалами про порушників вимог виробничої безпеки. Одним з найбільш дієвих засобів пропаганди безпеки діяльності є створення науково-популярних фільмів. Необхідно підкреслити, що рівень знань з безпеки діяльності, наявність і порядок ведення документації з навчання та пропаганди безпеки діяльності, за яку відповідають визначені посадовці, треба періодично контролювати.

Контроль та нагляд за станом безпеки діяльності є важливою функцією управління, на необхідність якої вказують нормативно-правові документи. Основна мета контролю – це своєчасне виявлення відхилень від вимог безпеки праці, оперативне вжиття ефективних заходів щодо їх усунення. Зазначені функції управління спрямовані на перевірку рівня організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних, психофізіологічних засобів забезпечення вимог безпеки діяльності щодо норм і правил органів державного контролю. Організація контролю вимагає визначити об'єкти, методи контролю, посадових осіб для його проведення, засоби ліквідації виявлених недоліків. Процес контролю ґрунтується на таких принципах: ефективність, об'єктивність, обсяг, безперервність, регулярність, своєчасність, оперативність. Принцип ефективності застосовують не заради простої реєстрації порушень, а для своєчасного прийняття управлінських рішень, їх реалізації щодо запобігання небезпечним виробничим ситуаціям. Усебічний контроль передбачає перевірку всього комплексу факторів, що впливають на умови та безпеку праці [4].

Висновки. Обґрунтовано необхідність удосконалення методик формування знань щодо психології безпеки професійної діяльності майбутніх фахівців інженерного, психолого-педагогічного профілю. Показано, що створення й дотримання безпеки діяльності можливі, якщо налагоджена система формування знань майбутніх фахівців, основними складовими якої є: професійна комплексна підготовка з питань безпеки діяльності; володіння принципами, методами та засобами забезпечення безпеки праці й уміннями знаходити обґрунтовані оптимальні рішення організаційного, управлінського та технічного характеру для кожного конкретного випадку, глибоко розуміючи сутність запропонованих рішень і їх можливих наслідків. Тобто безпека діяльності повинна стати невід'ємним елементом професійної компетенції майбутнього фахівця. Подальші дослідження необхідно спрямувати на детальніше вивчення проблеми випереджальної підготовки суб'єктів освітнього процесу та управління якістю їх фахової підготовки.

Список використаної літератури

1. Латышева М. М. Формирование функций управления охраной труда в системе подготовки инженеров / М. М. Латышева, Т. С. Павленко // Проблемы та перспективи в формуванні національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2004. – № 6 (10). – С. 114–121.

2. Павленко Т. С. Педагогические аспекты подготовки специалистов в сфере производственной безопасности / Т. С. Павленко // Проблемы інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. – Харків : УПА, 2005. – № 11. – С. 94–100.

3. Пономарьов О. С. Проблеми промислової безпеки в системі формування гуманітарно-технічної еліти / О. С. Пономарьов, М. М. Латишева, Т. С. Павленко // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків : НТУ “ХП”, 2006. – № 1. – С. 100–109.

4. Романовський О. Г. Охорона праці в закладах освіти. Практикум : навч. посіб. / О. Г. Романовський, Ю. Є. Демідова, Т. С. Павленко. – Харків : НТУ “ХП”, 2011. – 204 с.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2015.

Демидова Ю. Е., Игнатьюк О. А. Необходимость совершенствования методик формирования знаний по психологии безопасности специализированной деятельности в процессе специализированной подготовки будущих инженеров, психологов и педагогов высшей школы

В статье обосновывается на важность формирования знаний по психологии безопасности профессиональной деятельности в профессиональной подготовке студентов инженерного и психолого-педагогического профиля. Предлагаются практические шаги по совершенствованию методик формирования соответствующих знаний безопасности деятельности, развитию устойчивых навыков безопасных приемов труда, формированию общей культуры безопасности на всех уровнях производственного алгоритма.

Ключевые слова: *безопасность деятельности, формирование знаний, культура безопасности, будущие специалисты.*

Demidova J., Ignatyuk O. The need for Improved Methods of Forming Knowledge in Psychology Security Professional Work in the Training of Future Engineers, Psychologists and Teachers of High School

The article focuses on the importance of the process of training of students of engineering and psycho-pedagogic knowledge formation in psychology security profession. The practical steps that will determine the improvement of methods of forming appropriate knowledge of security activities, the development of sustainable skills of safe work methods, the formation of a common safety culture at all levels of production of the algorithm are characterized in the article. It is important to show the connection of this area with the general direction of solving production problems: technical, social and economic. The authors note that such a problem becomes complex and must be realized not only in the study of the humanities and the social and psychological and pedagogical disciplines, but also in the process of training in the study of special subjects. It is shown that the main components of the system security knowledge generation activities are: professional and comprehensive safety training activities; possession of principles, methods and means of ensuring the safety and ability to find optimal solutions-based organizational, administrative and technical nature for each specific case, understanding the essence of the proposed solutions and their possible consequences. The authors note that formation of such a system of knowledge will determine the relation between the individual disciplines and subspecialties safety activities.

Key words: *method of forming knowledge, security activities, culture, skills, future professionals, engineers, psychologists, teachers of high school, training.*